

KICHIK BIZNESNI KREDITLASHDA TIJORAT BANKLARINING ROLINI OSHIRISH ZARURATI

Yodgorov Davlatbek Ahmad o'g'li

ANORBANK AJ Kichik loyihalar anderraytingi bo'limi bosh mutaxassisi

davlatbek.yodgorov@mail.ru

Annotatsiya. Ushbu tezisda kichik biznes subyektlarini kreditlashda tijorat banklarining o'rni va ahamiyati, kichik biznesning moliyaviy resurslarga bo'lgan ehtiyojini qondirishda bank kreditlarining roli, kreditlash jarayonida mavjud muammolar hamda ularni bartaraf etish yo'nalishlari tadqiq etilgan. Shuningdek, kichik biznesni kreditlash mexanizmlarini takomillashtirish, raqamli texnologiyalardan foydalanish, kredit risklarini baholash tizimini rivojlantirish va kredit mahsulotlarini diversifikatsiya qilish bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: kichik biznes, tijorat banklari, bank krediti, kreditlash, kredit riski, raqamli kreditlash, kredit qobiliyati, moliyaviy resurslar, tadbirkorlik, kredit mahsulotlari.

Kirish. Bugungi kunda kichik biznes iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta'minlovchi muhim sektorlardan biri hisoblanadi. Kichik biznes subyektlari yangi ish o'rinlarini yaratish, aholi daromadlarini oshirish, ichki bozorni tovar va xizmatlar bilan ta'minlash, raqobat muhitini shakllantirish hamda hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Biroq kichik biznes subyektlarining faoliyatini kengaytirishda yetarli miqdorda moliyaviy resurslarning mavjud emasligi asosiy muammolardan biri bo'lib qolmoqda.

Tadbirkorlik subyektlarining o'z mablag'lari cheklanganligi sababli ularning investitsion va aylanma mablag'larga bo'lgan ehtiyojini qoplashda

bank kreditlari muhim manba hisoblanadi. Shu nuqtayi nazardan, tijorat banklarining kichik biznesni kreditlashdagi roli nafaqat kredit resurslarini ajratish, balki tadbirkorlik subyektlarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash, yangi loyihalarni moliyalashtirish va ularning raqobatbardoshligini oshirish bilan ham belgilanadi.

Asosiy qism. Kichik biznes subyektlarini kreditlash tijorat banklarining aktiv operatsiyalari tarkibida muhim o'rin egallaydi. Banklar tomonidan kichik biznesga ajratiladigan kreditlar aylanma mablag'larni to'ldirish, asosiy vositalarni xarid qilish, investitsion loyihalarni amalga oshirish, ishlab chiqarishni kengaytirish va yangi biznes yo'nalishlarini o'zlashtirish uchun yo'naltirilishi mumkin.

Kichik biznes subyektlarining bank kreditlariga bo'lgan ehtiyoji bir xil emas. Shu sababli banklar tomonidan kredit mahsulotlarini tadbirkorlik subyektlarining faoliyat turi, moliyaviy holati, kredit maqsadi va pul oqimlarini hisobga olgan holda shakllantirish muhim ahamiyatga ega.

Kreditlash jarayonida bank uchun asosiy masalalardan biri qarz oluvchining kredit qobiliyatini to'g'ri baholash hisoblanadi. An'anaviy yondashuvda korxonaning moliyaviy hisobotlari, kredit tarixi, garov ta'minoti va pul oqimlari tahlil qilinadi. Biroq kichik biznes subyektlarining ayrimlarida moliyaviy hisobotlarning yetarli darajada shakllanmaganligi yoki garov ta'minotining cheklanganligi kredit olish imkoniyatini pasaytiradi.

Shu sababli kredit qobiliyatini baholashda zamonaviy scoring tizimlaridan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Bunda tadbirkorning kredit tarixi, bank hisobvarag'idagi operatsiyalar, tushumlar dinamikasi, soliq to'lovlari, pul oqimlari va boshqa ma'lumotlardan kompleks foydalanish mumkin. Raqamli texnologiyalar asosida ushbu ma'lumotlarni avtomatik qayta ishlash kredit qarorlarini qabul qilish muddatini qisqartirish imkonini beradi.

Kichik biznesni kreditlashda tijorat banklarining rolini oshirishning muhim yo'nalishlaridan biri kredit mahsulotlarini diversifikatsiya qilish

hisoblanadi. Xususan, kichik biznes subyektlari uchun aylanma mablag'larni moliyalashtirish kreditlari, investitsion kreditlar, overdraft, kredit liniyalari, lizing va raqamli kredit mahsulotlarini kengaytirish maqsadga muvofiq.

1-jadval.

Kichik va o'rta tadbirkorlik subyektlariga hamda aholiga tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish maqsadlari uchun ajratilgan kreditlar¹

mlrd. so'm

Davr	Ajratilgan kreditlar		shundan:					
			yuridik shaxslarga		yakka tartibdagi tadbirkorlarga		aholiga tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish uchun	
	soni	summasi	soni	summasi	soni	summasi	soni	summasi
2025-yil	909 218	131 215,0	92 602	96 386,2	61 282	10 383,3	755 334	21 841,4
Yanvar	49 801	5 408,0	5 029	3 780,7	2 487	522,7	42 285	1 104,6
Fevral	108 901	9 795,5	6 752	6 950,3	3 410	659,9	98 739	2 185,2
Mart	116 628	12 246,0	9 888	8 879,5	3 728	684,2	103 012	2 682,3
Aprel	127 664	12 200,4	10 403	8 319,5	4 467	853,7	112 794	3 027,2
May	85 355	14	9 021	8 940,4	4 215	751,8	72 119	2 054,4

¹ <https://cbu.uz/uz/statistics/buleten/3385359/>

		350,6						
Iyun	70 790	11 062,6	7 713	8 773,4	4 295	707,8	58 782	1 581,4
Iyul	84 158	12 325,4	8 496	9 362,3	5 973	962,3	69 689	2 000,8
Avgust	72 997	12 071,2	7 828	8 876,7	7 958	1 275,6	57 211	1 918,8
Sentabr	60 608	12 077,7	6 983	9 092,9	7 411	1 185,6	46 214	1 799,2
Oktabr	65 940	13 312	8 950	10 166	7 761	1 261	49 229	1 885
Noyabr	49 684	12 262,3	8 008	9 923,5	6 990	1 168,0	34 686	1 170,9
Dekabr	16 692	4 103,8	3 531	3 321,1	2 587	350,9	10 574	431,9

2025-yilda kichik va o'rta tadbirkorlik subyektlari hamda aholiga tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish maqsadlari uchun 909 218 ta kredit ajratilgan bo'lib, ularning umumiy summasi 131 215,0 mlrd so'mni tashkil etgan. Ajratilgan kreditlarning asosiy qismi aholiga tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish uchun berilgan bo'lib, ularning soni 755 334 ta, summasi esa 21 841,4 mlrd so'mni tashkil etgan.

Yuridik shaxslarga 92 602 ta kredit ajratilgan va ularning umumiy qiymati 96 386,2 mlrd so'mga yetgan. Bu jami kredit mablag'larining asosiy qismini tashkil etib, bank kreditlarining katta qismi nisbatan yirik hajmdagi biznes loyihalarini moliyalashtirishga yo'naltirilganini ko'rsatadi.

Yakka tartibdagi tadbirkorlarga esa 61 282 ta kredit ajratilib, ularning umumiy summasi 10 383,3 mlrd so'mni tashkil qilgan. Demak, kreditlar soni bo'yicha aholiga berilgan kreditlar ustun bo'lsa, kredit mablag'lari hajmi bo'yicha yuridik shaxslar yetakchi o'rinni egallagan.

Umuman olganda, 2025-yilda tijorat banklari tomonidan kichik va o'rta tadbirkorlik hamda aholi tadbirkorligini moliyaviy qo'llab-quvvatlash bo'yicha sezilarli kreditlash faolligi kuzatilgan. 131 215,0 mlrd so'mlik kreditlarning 73,5 foizi yuridik shaxslarga yo'naltirilgani bank kreditlarining asosiy qismi biznes subyektlarining nisbatan yirik moliyaviy ehtiyojlarini qoplashga xizmat qilganini ko'rsatadi.

Biroq kreditlar soni nuqtayi nazaridan aholi segmentining 83,1 foizlik ulushi juda yuqori. Bu banklarning kichik tadbirkorlikni ommaviy ravishda moliyalashtirish mexanizmlaridan foydalanayotganini anglatadi. Shu bilan birga, aholiga berilgan kreditlarning o'rtacha hajmi nisbatan kichik ekani ular asosan mikrobiznes va kichik tadbirkorlik loyihalarini moliyalashtirishga yo'naltirilganini ko'rsatadi.

Shu asosda kichik biznesni kreditlashda tijorat banklarining rolini yanada oshirish uchun raqamli kreditlashni kengaytirish, kredit olish jarayonini soddalashtirish, garov ta'minoti cheklangan tadbirkorlar uchun kafolat mexanizmlarini rivojlantirish, kredit scoringida muqobil ma'lumotlardan foydalanish va biznesning pul oqimlariga moslashtirilgan kredit mahsulotlarini joriy etish maqsadga muvofiq.

Bunda kredit shartlarini tadbirkorlik subyektlarining pul oqimlariga moslashtirish muhimdir. Masalan, mavsumiy faoliyat bilan shug'ullanuvchi tadbirkorlik subyektlari uchun kreditni qaytarish grafigini mavsumiy tushumlar asosida shakllantirish mumkin. Bu yondashuv qarz oluvchining likvidlik bosimini kamaytirib, kreditni o'z vaqtida qaytarish imkoniyatini oshiradi.

Tijorat banklarining kichik biznesni kreditlashdagi rolini oshirishda raqamli bank xizmatlarining ahamiyati ham ortib bormoqda. Raqamli platformalar orqali kredit arizalarini masofadan qabul qilish, mijozning moliyaviy ma'lumotlarini avtomatik tahlil qilish, kredit limitini belgilash va kredit mablag'larini tezkor ajratish mumkin.

Bundan tashqari, sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar texnologiyalaridan foydalanish kredit risklarini baholash sifatini oshirish imkonini beradi. An'anaviy kredit baholash tizimida asosiy e'tibor garov ta'minotiga qaratilgan bo'lsa, raqamli kreditlashda qarz oluvchining real pul oqimi va moliyaviy xulq-atvoriga ko'proq e'tibor qaratish mumkin.

Kichik biznesni kreditlashda garov ta'minoti masalasi ham dolzarb hisoblanadi. Ayrim tadbirkorlik subyektlarida yetarli garov mavjud emasligi kredit resurslaridan foydalanish imkoniyatini cheklaydi. Shuning uchun kafillik mexanizmlari, kreditni kafolatlash tizimi va sug'urta mexanizmlaridan kengroq foydalanish maqsadga muvofiq.

Kredit risklarini samarali boshqarish banklar uchun ham muhim ahamiyatga ega. Kichik biznes subyektlariga kredit ajratish hajmini oshirish bilan bir qatorda kredit portfeli sifatini saqlash talab etiladi. Buning uchun banklar kredit berishdan oldingi tahlil bilan birga kredit ajratilgandan keyingi monitoring tizimini ham kuchaytirishi zarur.

Kredit monitoringi doirasida qarz oluvchining tushumlari, qarz yuki, kreditdan maqsadli foydalanishi, to'lov intizomi va moliyaviy ko'rsatkichlaridagi o'zgarishlar muntazam kuzatilishi lozim. Bu muammoli kreditlarning shakllanishini erta bosqichda aniqlash va tegishli choralarni ko'rish imkonini beradi.

Kichik biznesni kreditlash samaradorligini oshirish uchun banklar va tadbirkorlik subyektlari o'rtasidagi axborot almashinuvini ham yaxshilash zarur. Tadbirkorning moliyaviy holati haqida ishonchli va tezkor ma'lumotlarning mavjudligi kredit qarorlarini qabul qilish jarayonini soddalashtiradi.

Shu bilan birga, kichik biznes subyektlarining moliyaviy savodxonligini oshirish ham muhim omil hisoblanadi. Tadbirkorlar kredit shartlari, foiz stavkalari, kredit yuki, garov talabi va kredit mablag'laridan samarali foydalanish mexanizmlari haqida yetarli bilimga ega bo'lishi lozim. Banklar

tomonidan tadbirkorlar uchun moliyaviy maslahat va konsalting xizmatlarini yo'lga qo'yish kreditlash samaradorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Kichik biznesni kreditlashda tijorat banklarining rolini oshirish uchun quyidagi yo'nalishlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

1. Raqamli kreditlashni kengaytirish. Kredit arizalarini onlayn qabul qilish, avtomatik scoring va elektron hujjat aylanishini rivojlantirish orqali kredit olish jarayonini soddalashtirish.

2. Kredit scoringini takomillashtirish. Kredit tarixi bilan bir qatorda bank hisobvarag'i aylanmasi, pul oqimlari, soliq to'lovlari va boshqa muqobil ma'lumotlardan foydalanish.

3. Kredit mahsulotlarini diversifikatsiya qilish. Kichik biznes subyektlarining turli ehtiyojlariga mos qisqa va uzoq muddatli kreditlar, kredit liniyalari, overdraft va investitsion kreditlarni kengaytirish.

4. Garovsiz va kam garovli kreditlash mexanizmlarini rivojlantirish. Kredit kafolatlari va sug'urta mexanizmlaridan foydalanish orqali garov ta'minoti cheklangan tadbirkorlarning kredit resurslaridan foydalanish imkoniyatini oshirish.

5. Kredit monitoringini kuchaytirish. Kredit ajratilgandan keyin qarz oluvchining moliyaviy holati va pul oqimlarini muntazam monitoring qilish.

6. Individual kreditlash yondashuvini joriy etish. Kredit shartlarini tadbirkorlik subyektlarining faoliyat turi, mavsumiyligi, pul oqimlari va biznes modelidan kelib chiqib belgilash.

7. Moliyaviy maslahat xizmatlarini rivojlantirish. Tijorat banklari huzurida kichik biznes subyektlariga biznes-reja tuzish, moliyaviy rejalashtirish va kredit mablag'laridan samarali foydalanish bo'yicha maslahat berish tizimini shakllantirish.

Ushbu chora-tadbirlarning amalga oshirilishi kichik biznes subyektlarining kredit resurslaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish bilan birga bank kredit portfelining sifatini ham oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, kichik biznesni kreditlashda tijorat banklari nafaqat moliyaviy resurslarni yetkazib beruvchi institut, balki tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishning muhim moliyaviy hamkori sifatida namoyon bo'ladi. Kichik biznes subyektlarining moliyaviy resurslarga bo'lgan ehtiyojini qondirish, investitsion faolligini oshirish va ishlab chiqarish salohiyatini kengaytirishda bank kreditlarining ahamiyati yuqori.

Shu bilan birga, kichik biznesni kreditlash jarayonida garov ta'minotining cheklanganligi, kredit risklarini baholashda axborot yetishmasligi, kredit olish jarayonining murakkabligi va ayrim tadbirkorlarning moliyaviy savodxonligi pastligi kabi muammolar mavjud.

Mazkur muammolarni hal etishda raqamli kreditlash, zamonaviy scoring texnologiyalari, muqobil ma'lumotlar asosida kredit qobiliyatini baholash, kredit kafolatlari, kredit mahsulotlarini diversifikatsiya qilish va samarali monitoring tizimini joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Natijada tijorat banklarining kichik biznesni kreditlashdagi ishtiroki kengayib, tadbirkorlik subyektlarining moliyaviy resurslardan foydalanish imkoniyatlari yaxshilanadi, yangi ish o'rinlari yaratilishi va iqtisodiy faollikning oshishi uchun qo'shimcha shart-sharoitlar shakllanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

O'zbekiston Respublikasining "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi Qonuni.

O'zbekiston Respublikasining "Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to'g'risida"gi Qonuni.

O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining bank tizimi va kreditlashga oid statistik ma'lumotlari.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining tadbirkorlik va kichik biznesni rivojlantirishga oid farmon va qarorlari.

World Bank. Small and Medium Enterprises (SMEs) Finance. Washington, D.C.

International Monetary Fund. Financial Access Survey. Washington, D.C.

Basel Committee on Banking Supervision. Principles for the Management of Credit Risk. Bank for International Settlements.

